

Ключевые слова: человек, общество, информация, информационные технологии, информационная культура, коммуникации.

SOCIOCULTURAL SPACE INFORMATION SOCIETY HOW MODERN PERSON BEING WEDNESDAY

Dzeban A. P., Jdanenko S. B.

It is shown that during the development of new information technologies rapidly, a new nature, related to the needs of modern society, changing not only the technological base and information technology capabilities of man, but the man himself, his self-consciousness. Proved that modern man becomes unthinkable without information technologies that have a huge impact on all of his existence.

Key words: people, society, information, information technology, information culture, communications.



УДК 1:316.3+340.12

Є. М. Мануйлов, доктор філософії, професор
Ю. Ю. Калиновський, доктор філософських наук, професор

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЦІННІСНА КОНСТАНТА БУТТЯ ПРАВОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Досліджено основні характеристики відповідальності у контексті розвитку правового суспільства. Проаналізовано особливості вияву відповідальності на особистісному та суспільному рівнях. Розглянуто сутнісні характеристики понять «соціальна відповідальність», «особиста відповідальність», «конституційно-правова відповідальність», «юридична відповідальність».

Ключові слова: правове суспільство, особистість, відповідальність, соціальна відповідальність, юридична відповідальність.

Актуальність проблеми. Становлення та розвиток правового суспільства спричинені належним рівнем правосвідомості громадян і наявністю розвинутого законодавства демократичного гатунку. В свою чергу невід'ємною рисою демократичної правосвідомості є відповідальність, яка виявляється на індивідуальному та соціальному рівнях. Вочевидь, що буття правового суспільства можливе лише тоді, коли громадяни відчують особисту відпо-

відальність за свої вчинки, долю країни, реалізацію демократичних та правових цінностей тощо. Отже, **метою** статті є всебічний аналіз концепту «відповідальність» як підґрунтя функціонування правового суспільства.

Виклад основного матеріалу. Логіка нашої наукової розвідки передбачає визначення відповідальності в її різноманітних виявах: індивідуальному, суспільному, юридичному тощо. Особистісні якості, що характеризують сутність відповідальності, об'єднують у такі групи.

1. Риси характеру, що відображають ставлення особистості: до праці (працьовитість, сумлінність, активність та ін.), до колективу та окремих людей (доброта, чуйність, вимогливість, тактовність, обов'язковість, принциповість та ін.), до самого себе (самокритичність, упевненість, самоконтроль, акуратність та ін.).

2. Риси характеру, що виявляються у поведінці: моральні (чесність, обов'язковість, порядність, справедливість та ін.), вольові (наполегливість, рішучість, спритність та ін.), емоційні (спокій, сміливість, стійкість, трижовність та ін.).

3. Професійні якості (знання, навички, досвід, уміння, ерудиція).

4. Інтегральні властивості особистості та індивіда (здоров'я, працездатність, інтелект та ін.) [1, с. 396].

У цьому контексті необхідно зазначити, що вже у XVIII ст. Г. Сковорода підкреслював, що успіх у діяльності людини залежить не тільки від її здібностей (хоч немає нічого важливішого і кориснішого, вважав він, як пізнати себе, свої сильні і слабкі, позитивні і негативні якості), а й від ставлення до неї людини, від працьовитості, доброчесності, сумлінності, відповідальності та інших моральних якостей. З точки зору українського мислителя кожна людина має посідати певне місце в суспільстві не за багатством чи знатністю, а за «сродністю», тобто відповідно до своїх природних задатків, що виявляються і розвиваються в процесі діяльності [2, с. 33]. Особисте щастя просвітителів не відокремлював від щастя народу і виконання кожною людиною свого громадянського обов'язку. Сам процес формування відповідальності, за Г. Сковородою, пов'язаний з утвердженням її як звички особистості, оскільки «она не в знанні живет, а в делании» [2, с. 34]. Загалом, за Сковородою, виконання особистістю громадського обов'язку можливе у служінні людям. Для цього людина має не тільки займатися спорідненою працею, а й щоденно працювати над своїм інтелектуальним зростанням, читаючи книги, і тим самим пізнаючи саму себе. У цьому контексті зазначимо, що виконання соціальних функцій громадянином, почуття відповідальності за долю країни, власної громади є стрижневою характеристикою буття правового суспільства як спільноти, що базується на самоорганізації свідомих суб'єктів суспільних відносин.

Деякі дослідники концепту «відповідальність» приділяють велику увагу формуванню цієї особистісної характеристики шляхом виховання. Так, С. Русова пропонувала виховувати відповідальність, «обгорнувши» дитину ласкою, викликати усі її активні творчі сили, розвинути етичну і громадську свідомість, аби вихованці зробилися б добрими, корисними, а отже, і відповідальними громадянами своєї батьківщини [2, с. 50]. Її виховним ідеалом була всебічно розвинена особистість, яка зможе приносити якомога більше користі суспільству і забезпечить на цій основі повну соціальну гармонію, особисте щастя. На думку дослідниці, саме національне виховання, яке гармонійно вписується у життєдіяльність рідного народу, поступово формує у підростаючих поколінь усі складники духовності, яка передається дітям від батьків, прадідів, збагачується в умовах сучасного буття націй.

У свою чергу Г. Ващенко у книзі «Виховний ідеал» також розкриває проблему виховання ідеальної людини, громадянина своєї країни з добре розвиненими моральними якостями, а саме вольову, відповідальну, духовно і фізично досконалу особистість. Головною метою життя такої людини є служіння Богу і Україні. Загалом, вищим мірилом відповідальної людини, за Г. Ващенко, є щоденне, щомиттєве зв'язання нею своїх помислів, учинків і дій з верховним божеством — християнським Богом [3; 4].

Наше розуміння відповідальності як важливої характеристики буття особистості у правовому суспільстві розширюється завдяки творчій спадщині А. Макаренка. Зокрема, він одним із перших розкрив відповідальність як соціальну якість, що ґрунтується на відносинах відповідальної залежності, котра характеризується її виявленням вихованцями у процесі навчання та позанавчальної діяльності. У його працях ми зустрічаємося з такими поняттями, як «відповідальна залежність», «загальна відповідальність», «сувора відповідальність», «принцип відповідальності», «відповідальна людина», «переживання відповідальності», «почуття відповідальності перед колективом» тощо. Відомий педагог підходив до аналізу відповідальності з різних аспектів, розглядаючи її як почуття, як переживання і як властивості та характеристику суб'єкта діяльності, а також як функції органів управління та характеристику організованого колективу [5, с. 125–128].

Формування світогляду, відповідальності у юнацькому віці А. Макаренко вбачав у правильному поєднанні того, що він називав близькою і далекою перспективами або розширенням тимчасової перспективи «в глибину» (охоплення більш далеких відрізків часу) і «в ширину» (включення свого особистого майбутнього у коло соціальних змін, які характеризують ставлення до суспільства загалом). Також А. Макаренко вперше здійснив спробу розглянути усі ланки соціальної відповідальності особистості. При цьому він тлумачив відповідальність як головну якість особистості. «Це дуже

важливо, — писав він, — набагато важливіше за все інше... Почуття відповідальності службової, ділової, юридичної є поки що головною спонукою праці та ініціативи» [5, с. 126]. Доречно зазначити, що вся теорія розвитку відповідальності у А. Макаренка ґрунтується на вихованні особистості у колективі і через його вплив. Тому в створених ним виховних закладах кожний відчував себе захищеним і відповідальним за своє і загальне благо.

Розвиваючи ідеї А. Макаренка, В. Сухомлинський у своїй педагогічній системі розглядав відповідальність у тісному взаємозв'язку з громадянськістю та совістю. Він тлумачив її як особисту, персональну проблему. Людина повинна відповідати передусім перед власною совістю. Така відповідальність характеризує здатність молодих людей самостійно формувати обов'язки, вимагати від себе їх виконання, здійснювати самооцінку та самоконтроль, що допомагає значно розширити сферу втручання особистості у навколишній світ і стверджувати ідею «особистої відповідальності за все створене нашим народом» [2, с. 167].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що для гармонійного функціонування правового суспільства обов'язковою умовою є розвиток не тільки особистісної, а й соціальної відповідальності.

Соціальна відповідальність належить до тих явищ, які з розвитком суспільства завжди змінюються. На неї впливають низка факторів, зокрема тип політичної системи, рівень політико-правової культури громадян, менталітет нації тощо. Наприклад, в умовах адміністративно-командної системи, в якій верхні структури «відповідали» за нижчі, а тих вважали «відповідальними» перед собою, зміст відповідальності як риси особистості зазнавав деформацій. Демократизація суспільства, зростання соціальної ролі особистості розширюють межі її відповідальності. Демократизація та гуманізація системи освіти вносять істотні зміни не тільки у зміст поняття «відповідальність», а й в умови її формування [6].

Так, В. І. Сперанський пропонує визначити рівні соціальної відповідальності згідно із життєвою позицією особистості. У цьому зв'язку він виділяє п'ять рівнів відповідальності.

На першому (низькому) рівні життєвої позиції відповідальність особистості виявляється як санкція, а основним мотивом вчинення дій є прагнення уникнути відповідальності.

На другому рівні спонукальним мотивом є додержання норм і правил, прихильність до оточуючих. Наявність цього мотиву свідчить про сформованість відповідальності. На цьому етапі відбувається перехід від об'єктивної відповідальності до суб'єктивної. Особистість починає брати до уваги мотиви «неправильного вчинку» і умови, які спонукали здійснити його.

На третьому рівні відбувається переростання почуття відповідальності у відповідальність соціальну.

Четвертий рівень характеризується насамперед високорозвиненою професійною відповідальністю, яка реалізується у трудовій діяльності.

Нарешті, п'ятий рівень дозволяє соціально зрілій особистості чітко займати громадянську позицію у трудовій та суспільній діяльності [7, с. 38–87].

Інше тлумачення відповідальності пропонує німецький філософ Г. Йонас. Він обґрунтовує відповідальність сучасної людини як за виживання людства, так і за світ у цілому, за все, що є в ньому живого і неповторного. Дослідник слушно підкреслює, що соціальна відповідальність нерозривно пов'язана з духовністю особистості. Гармонізація та інтеграція внутрішнього світу людини, її якостей і властивостей виявляється в узгодженні та рівновазі між духовною спрямованістю особистості, цінностями та соціальною поведінкою. На психологічному рівні (К. Абульханова-Славська, І. Бех, Г. Костюк, М. Савчин, І. Роттер, В. Франкл та ін.) відповідальність розглядається як одна із генералізуючих якостей, результат інтеграції всіх психічних функцій особистості та суб'єктивного сприйняття нею навколишньої дійсності, емоційного ставлення до обов'язку. Відповідальність також визначається як моральна риса людини, мета виховання і якість, котра концентрує в собі усвідомлений особистістю обов'язок.

Що стосується напрямків розвитку відповідальності, то психолог К. Муздибаєв виділяє такі: від колективної до індивідуальної; від зовнішньої до внутрішньої (усвідомленої, особистісної); перехід відповідальності від ретроспективного плану до перспективного (відповідальність не тільки за минуле, а й за майбутнє); зміну в часі самого суб'єкта відповідальності. За К. Муздибаєвим, розвиток відповідальності характеризується зміною її інстанції: від відповідальності перед дорослими до її інтеріоризації, коли совість стає основним регулятором поведінки [8, с. 89–92].

Відповідальність, на думку І. Беха, передбачає визнання людиною єдиної активної причетності до соціального і природного світу, і це визнання є не стільки результатом оцінки особистості іншими людьми, скільки її власним переконанням, моральним принципом, підсумком самоусвідомлення. Тому людина є не пасивним спостерігачем будь-яких соціальних подій, останні завжди розглядаються нею як учасником. Відповідальна людина має право стверджувати: я відповідаю всім своїм життям, кожний мій акт і переживання є моментом мого життя як відповідальності. Внутрішній світ відповідальної особистості завжди відкритий для соціальних потреб, пріоритетів, людських цінностей [9, с. 15]. У правовому суспільстві відповідальність як екзистенційна характеристика трансформується у певні зобов'язання перед соціумом, які людина бере на себе добровільно.

Різні види відповідальності мають свою особливість або специфіку, різну мету і цілі, тому деталізація цього питання здійснюється у різних галузях знання, в тому числі й у правознавстві. Серед різновидів відповідальності особливе місце належить юридичній відповідальності, яка у правовому суспільстві набуває особливого конституюючого значення. Проблема розуміння юридичної відповідальності, незважаючи на її розробленість у теорії права і галузевих юридичних науках, й дотепер залишається дискусійною.

Питання про поняття юридичної відповідальності розглядалися в працях О. Йоффе, М. Малєїна, П. Недбайла, І. Самоценка, М. Фарукшина та ін. Однак треба зазначити, що в сучасному вітчизняному правознавстві відсутнє єдине тлумачення поняття «юридична відповідальність» [10, с. 18].

Такі вчені, як М. Шаргородський, О. Йоффе, Л. Явич, пов'язують розуміння юридичної відповідальності з протиправною оцінкою поведінки, правопорушенням, що тягне за собою державний примус, покарання. Правомірні дії суб'єктів до розуміння юридичної відповідальності не входять. Ця позиція обґрунтовує ретроспективний аспект юридичної відповідальності. Поширеною вона є й серед українських дослідників, які кваліфікують юридичну відповідальність як закріпленій у законодавстві і забезпечуваний державою юридичний обов'язок правопорушника зазнати примусового позбавлення певних цінностей, що йому належали.

О. Скакун характеризує юридичну відповідальність як охоронне явище, а саме як передбачені законом вид і міру державно-владного (примусового) втручання щодо позбавлення особистого, організаційного та майнового характеру за вчинене правопорушення [11, с. 466]. В іншому науковому джерелі юридична відповідальність тлумачиться як правовідносини між державою та порушником, до якого застосовуються юридичні санкції з негативними для нього наслідками [12, с. 68].

Юридична відповідальність є важливим елементом правового регулювання суспільних відносин, сутність якого полягає у цілеспрямованому впливі на поведінку індивідів за допомогою юридичних засобів. Завдяки цьому комплексному впливу стають можливими гідне впорядкування суспільних відносин, надання їм певної системності та стабільності, уникнення різких загострень соціальних конфліктів, максимально можливе втілення принципів соціальної справедливості. Існування права як регулятора суспільних відносин у всі часи спричинене саме необхідністю підтримувати правопорядок у неоднорідному, сповненому внутрішніх суперечностей суспільстві з метою запобігання будь-яким небажаним відхиленням від установлених правил поведінки. Як самостійний і необхідний елемент механізму правового регулювання юридична відповідальність характеризується трьома специфічними ознаками:

– являє собою вид державного примусу;
– єдиною підставою до її застосування виступає правопорушення;
– функціонує шляхом застосування певних негативних заходів до осіб, що вчинили правопорушення.

Юридичну відповідальність класифікують за різними ознаками. Найдоцільнішою у практичному відношенні можна вважати класифікацію за характером санкцій і за галузевою ознакою. За галузевою ознакою виділяють такі види юридичної відповідальності, як кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, цивільно-правова, конституційна та міжнародно-правова [13, с. 42].

На думку деяких дослідників, важливим фактором розвитку правової держави та правового суспільства є саме конституційна відповідальність. Так, В. Малиновський, визнаючи наявність у державному управлінні політичної, юридичної та моральної відповідальності, виокремлює ще й конституційну як самостійний вид відповідальності, що може мати місце за умов, коли норми права взагалі не порушуються [14, с. 459]. У свою чергу І. Мінаєва зауважує, що конституційно-правову відповідальність слід відрізнити від публічно-правової, яка є відповідальністю органів публічної влади (посадових осіб), тобто органів державної влади та органів місцевого самоврядування [15, с. 117].

На наш погляд, для розвитку правового суспільства вкрай важливим є конституційно-правовий вид відповідальності на різних щаблях влади, в тому числі у місцевому самоврядуванні, оскільки громадянин більшість своїх проблем вирішує саме на цьому рівні.

Характеризуючи систему відповідальності в місцевому самоврядуванні, Д. Є. Хріпливець виокремлює перш за все конституційно-правову і майнову відповідальність органів та посадових осіб самоврядування [16, с. 181].

Залежно від характеру наслідків, які відчуває, зазнає суб'єкт відповідальності, можна виділити такі основні форми вияву конституційно-правової відповідальності:

- 1) дострокове припинення повноважень органів публічної влади та їх посадових осіб;
- 2) позбавлення спеціального статусу;
- 3) дострокове розформування підпорядкованого органу або його реформування;
- 4) встановлення обмежень щодо реалізації окремих конституційних прав і свобод відповідними суб'єктами;
- 5) примушування до виконання конституційних обов'язків;
- 6) негативна оцінка нормотворчої діяльності суб'єкта [17, с. 551].

Отже, конституційно-правова відповідальність — це відповідальність за порушення вимог соціальних норм, закріплених у Конституції, що означає обов'язок суб'єкта відповідальності взяти на себе негативні наслідки невиконання чи неналежного виконання вимог соціальної норми, тобто стати об'єктом осуду, об'єктом застосування заходів виправного впливу (зазнати їх з боку суспільства, держави, колективу, соціальної групи та ін.) і своїми діями відшкодувати, компенсувати спричинену шкоду.

Слід зазначити, що реалізація конституційно-правової відповідальності неможлива без розвиненої конституційної свідомості. Виходячи з визначальної ролі конституційної свідомості у структурі правової культури різних соціальних груп правового суспільства, доцільно охарактеризувати головні напрямки поступального розвитку цієї сфери:

- вдосконалення загального процесу правотворчості, реалізації та застосування правових норм державними органами України, стану законності і правопорядку, системи правових відносин;

- розкриття рушійних сил правової культури суспільства, що дозволяє вивести її дослідження на нові рубежі з урахуванням інтенсивних процесів взаємодії національних правових культур;

- зосередження уваги на формуванні в кожній людині позитивно-правових знань та психологічних механізмів поваги до права; визначення теоретичної моделі та концепції формування правової культури особистості.

Аналізуючи сутнісні характеристики правового суспільства, підкреслимо, що це форма реалізації не тільки такої цінності, як відповідальність, а й низки інших морально-правових цінностей: справедливості, рівності, свободи, довіри, честі та гідності тощо. Існування правового суспільства базується на ціннісному консенсусі між усіма його суб'єктами, що у підсумку є запорукою захисту прав і свобод людини. Правове суспільство є полем компромісу між державними, колективними та індивідуальними інтересами, що сприяє подоланню суспільної напруженості і напрацюванню механізмів вирішення соціальних суперечностей та конфліктів.

Аксіомою правового, демократичного суспільства є усвідомлення того, що немає відповідальності без певної міри свободи, але і свобода не може існувати окремо від відповідальності. Це пов'язано з тим, що людина існує і постійно взаємодіє з соціумом, тобто між людиною та зовнішнім світом є постійний зв'язок. Її вчинки так чи інакше впливають на зовнішній світ, а це в свою чергу накладає на людину певну відповідальність.

Виходячи з цього, можна констатувати, що існує внутрішня та зовнішня відповідальність. Внутрішня відповідальність ґрунтується на переконаності у необхідності прийняття та впровадження принципів і приписів моралі, характеризується активним і свідомим засвоєнням належного, виявляється

у самоконтролі, самоорганізації, самокорекції поведінки. Зовнішня відповідальність виявляється у вигляді санкцій суспільства на дії особистості. Відповідальна поведінка характеризується як поведінка, при котрій людина бере на себе (особисто) конкретні зобов'язання і виконує їх належним чином. Відповідальна поведінка передбачає усвідомлене і неухильне виконання взятих на себе зобов'язань, розумне додержання прийнятих моральних і правових норм, готовність тримати звіт перед собою і зовнішніми інстанціями за свої дії та вчинки.

Почуття відповідальної поведінки може виражатись у позитивній або негативній формі. Позитивна форма відповідальної поведінки — це відчуття своєї значущості, повага до інших людей, почуття влади над своїми вчинками, що позитивно впливають як на оточуючий світ, так і на саму людину. Негативна форма — надмірне хвилювання, невпевненість у своїх діях, відчуття, що вчинки людини можуть «зіпсувати справу». Взагалі негативна форма відповідальної поведінки виявляється у результаті невпевненості у своїх силах, знаннях та вміннях [18, с. 74].

Протилежним поняттям відповідальності є безвідповідальність, яка теж має декілька сторін. У різних контекстах безвідповідальність розуміється як відсутність відповідального підходу. Невідомо, хто відповідає (або це безвідповідальна за характером людина), невідомо, перед ким відповідає, чим і за що конкретно відповідає. Безвідповідальність — позиція людини, яка живе у світі без обов'язків і зобов'язань, не думає про те, що зобов'язання треба виконувати, а за невиконання — відповідати. У правовому суспільстві соціальна відповідальність особистості спричинена не зовнішнім тиском, а внутрішнім вибором людини. Саме тому одним із засобів подолання безвідповідальності та формування відповідальної особистості є виховання.

Учені виділяють два критерії прийняття особистістю відповідальності. Перший — це узгодженість необхідності з бажанням та потребами людини, тобто набуття певних добровільних зобов'язань, обов'язок при цьому набуває для неї особистісного значення. Саме останні характеристики є основними констатуючими (твірними) одиницями особистості, що безпосередньо визначають головне та відносно постійне ставлення людини до основних сфер життя — до світу, до інших людей, до самої себе [19, с. 26]. Неможливо примусити людину відчувати відповідальність, не можна навчити цьому відчуттю. Як і будь-яке інше відчуття, відповідальність має бути результатом особистісного досвіду, емоційних переживань, які несуть у собі моральний конфлікт. Завдяки подібним ситуаціям виконується механізм смислотворення у процесі прийняття обов'язку.

Другий критерій — реалізація людиною належної поведінки з огляду на її уявлення про побудову власного життєвого світу. В процесі усвідомлення

ситуації людина відчуває свій обов'язок поводитися певним чином, тобто відповідально, здійснювати самоконтроль, регулювати свою поведінку та мотивацію. Усі дослідники зазначають, що відповідальність тісно пов'язана зі свободою ухвалення рішень, вибором шляху для досягнення поставленої мети, а також перемогою над своїми егоїстичними бажаннями і потребами. Дуже часто помилково стверджують, що відповідальність нав'язана ззовні. Проте Е. Фромм зазначав, що відповідальність у справжньому сенсі цього слова — цілком добровільний акт і відповідь на потреби іншого, виражені або невиражені. Бути «відповідальним» означає бути «вільним» і готовим відповісти [20, с. 124].

Як слушно вважає І. Ребрій, у змісті соціальної відповідальності відображаються три аспекти взаємодії соціальних суб'єктів: характер виконання соціальним суб'єктом свого призначення та обов'язків; суспільне оцінювання дій або бездіяльності соціального суб'єкта (правове, моральне, політичне, естетичне та ін.); соціальні санкції, що застосовуються соціумом до соціального суб'єкта за соціальні наслідки діяльності або бездіяльності [21, с. 136].

Виходячи з означених підходів, можна стверджувати, що соціальна відповідальність на особистому рівні обумовлена правом. Вона є правовою та державно-управлінською категорією, що відображає ціннісно-правовий аспект суспільних відносин. Крім того, як уже відмічалось, якщо розглядати правові аспекти соціальної відповідальності, то можна констатувати, що соціальна відповідальність є універсальним поняттям для усіх типів поведінки у правовому суспільстві.

Водночас залежно від обставин мотиви відповідальної діяльності у правовому суспільстві можуть бути різними. Наприклад, для когось важливим є те, за що він відповідає; для когось — перед ким він відповідає; для одних важливо, що їм загрожує за порушення; для інших — усвідомлення суспільної необхідності певних дій; хтось бажає уникнути лише негативного оцінювання своїх дій, а хтось на перший план ставить результати своєї роботи.

Отже, соціальна відповідальність завжди пов'язана з необхідністю додержання приписів, узгоджених з об'єктивними законами природи та суспільства, тобто вона виникає тоді, коли поведінка індивіда має суспільне значення і регулюється соціальними нормами. Об'єктивний характер соціальної відповідальності не означає її фатальної визначеності, однакового рівня для всіх суб'єктів і будь-яких суспільних відносин. Тут особливу роль відіграє вольовий чинник. Свобода волі людини — це суб'єктивна передумова соціальної відповідальності, котра постає як ставлення індивіда до суспільних інтересів з точки зору правильного розуміння і виконання ним

своїх обов'язків, що впливають із соціальних норм. Суб'єкт громадянських відносин завжди повинен бути вільний в обранні того чи іншого варіанта поведінки, інакше його не можна буде засуджувати за відхилення від вимог цих приписів. Винятки стосуються тільки осіб, не здатних відповідати за свої дії (душевнихворі, немічні) [22, с. 5].

Висновки. У правовій державі та правовому суспільстві соціальна відповідальність особистості як внутрішня особливість індивіда є складним соціальним явищем, що включає усвідомлення необхідності діяти згідно із суспільними вимогами та соціальними цінностями, усвідомлення своєї суспільної ролі, критичність і постійний контроль за своїми діями, готовність відповідати за власні вчинки та соціально значущу діяльність. Відповідальна діяльність як сутнісна характеристика індивіда, що розкривається через володіння ним достатніми знаннями і волею, здатність протистояти зовнішнім обставинам та визначати свої можливості постає процесом як опанування природи, так і створення світу предметів культури. Саме тому однією з головних умов реалізації всіх соціальних та особистісних інтересів у правовому суспільстві є високий рівень соціальної відповідальності особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ткачов А. В. Проблема професійної відповідальності особистості в психології / А. В. Ткачов // Проблеми екстремальної та кризової психології : зб. наук. пр. / гол. ред. Л. А. Перелигіна. – Х. : УЦЗУ, 2010. – Вип. 8. – С. 395–400.
2. Хрестоматія з української класичної педагогіки: К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, Г. Ващенко, В. Сухомлинський : навч. посіб. / уклад.: В. П. Кравець, О. І. Мешко. – К. : Грамота, 2008. – 768 с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, виховників, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полт. вісн., 1994. – 192 с.
4. Ващенко Г. Роль релігії в житті людства і релігійне виховання молоді / Г. Ващенко // Вибрані педагогічні твори. – Дрогобич : Вид. фірма «Відродження», 1997. – С. 128–142.
5. Хрестоматія по истории социальной педагогики и воспитания : учеб. пособие для студ. вузов / под ред. С. А. Мережкина. – Н. Новгород : Нижегород. гос. пед. ун-т, 2001. – 259 с.
6. Огренич Н. М. Педагогічні умови формування соціальної відповідальності учнів : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н. М. Огренич. – Миколаїв, 1997. – 19 с.
7. Сперанский В. Й. Социальная ответственность личности: сущность и особенности формирования / В. Й. Сперанский. – М. : Изд-во МГУ, 1987. – 201 с.
8. Муздыбаев К. Психология ответственности / К. Муздыбаев. – Л. : Наука, 1983. – 240 с.
9. Бех І. Д. Від волі до особистості / І. Д. Бех. – К., 1995. – 220 с.

10. Дуравкіна Н. І. Відповідальність як складова механізму забезпечення прав і свобод людини й громадянина / Н. І. Дуравкіна // Юрид. наука і практика. – 2011. – № 2. – С. 15–21.
11. Скакун О. Ф. Теорія держави і права / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2005. – 656 с.
12. Тодика Ю. М. Конституційне право України / Ю. М. Тодика, В. С. Журавський. – К. : Ін Юре, 2002. – 544 с.
13. Грек Т. Б. Правова природа юридичної відповідальності: поняття, принципи та види / Т. Б. Грек // Адвокат. – 2010. – № 10 (121). – С. 41–45.
14. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. – Вид. 2-ге, допов. та переробл. / В. Я. Малиновський. – К., 2003. – 576 с.
15. Мінаєва І. Конституційно-правова відповідальність органів публічної влади / І. Мінаєва // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : ДРІДУ, 2009. – № 2. – С. 117–124.
16. Хріпливець Д. Є. Удосконалення системи відповідальності органів і посадових осіб місцевого самоврядування / Д. Є. Хріпливець // Теорія та практика держ. управління. – 2010. – № 4. – С. 179–184.
17. Ткаченко Ю. В. Форми (види) конституційно-правової відповідальності / Ю. В. Ткаченко // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 549–555.
18. Кувшинова А. В. Формування відповідальності як основа морального виховання / А. В. Кувшинова, Д. С. Літвінова // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2012. – № 2 (49). – С. 72–77.
19. Братусь Б. С. Нравственное сознание личности (Психологическое исследование) / Б. С. Братусь. – М. : Знание, 1985. – 64 с.
20. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм. – М. : Республика, 1992. – 430 с.
21. Ребрій І. М. Сутність і зміст соціальної відповідальності військовослужбовців Збройних Сил України / І. М. Ребрій // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2011. – Вип. 9. – С. 133–146.
22. Мануйлов Є. М. Соціальна відповідальність особистості у правовій державі / Є. М. Мануйлов // Вісн. Нац. ун-ту «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2013. – № 4 (18). – С. 3–8.

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ КАК ЦЕННОСТНАЯ КОНСТАНТА БЫТИЯ ПРАВОВОГО ОБЩЕСТВА

Мануйлов Е. Н., Калиновский Ю. Ю.

Исследованы основные характеристики ответственности в контексте развития правового общества. Проанализированы особенности проявления ответственности на личностном и общественном уровнях. Рассмотрены сущностные характеристики понятий «социальная ответственность», «личная ответственность», «конституционно-правовая ответственность», «юридическая ответственность».

Ключевые слова: правовое общество, личность, ответственность, социальная ответственность, юридическая ответственность.

RESPONSIBILITY AS VALUABLE CONSTANT OF LIFE OF LEGAL SOCIETY

Manuylov E. M., Kalinowski Y. Y.

Investigated the main characteristics of responsibility in a context of development of legal society. Analyzed features of manifestation of responsibility at personal and public levels. Considered intrinsic characteristics of such concepts as «social responsibility», «personal responsibility», «constitutional and legal responsibility», «legal responsibility».

Key words: legal society, personality, responsibility, social responsibility, legal responsibility.



УДК 1:316.4

О. В. Прудникова, кандидат філософських наук

ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Показано, що сучасне розуміння сутності інформаційної культури сформувалося під впливом бурхливого розвитку інформаційних технологій. Проаналізовано найбільш суттєві підходи до розуміння інформаційної культури.

Ключові слова: інформація, інформаційна культура, інформаційний простір.

Актуальність проблеми. Інформаційна цивілізація радикально перетворює соціокультурний простір, формуючи інформаційну культуру, з проблем якої проводяться конференції, виходять чимало публікацій. Особливо багато інформації можна знайти в мережі Інтернет. Аналізуючи ці матеріали, можна зафіксувати одну особливість: найчастіше проблема інформаційної культури розглядається тільки в світлі використання нових інформаційних технологій. Основна складність рефлексії досліджуваного феномену пов'язана з багатозначністю самого її поняття, що є наслідком полісемії самих базових понять — «інформація» та «культура». Невизначеність при використанні цього поняття посилюється також через наявність множини